

Pseudo-Martyrius

**CUVÂNTARE FUNEBRĂ
ÎN CINSTEA
SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR**

Traducere din limba greacă și note de

PR. ADRIAN PODARU

Studiu introductiv, tabel cronologic,

tabel sinoptic și bibliografie de

DRAGOȘ BOICU

Ediție îngrijită de

DRAGOȘ MÎRȘANU

DOXOLOGIA

Iași, 2025

CUPRINS

Notă asupra traducerii	7
Tabel cronologic	9
Studiu introductiv: <i>Prețul demnității</i> (Dragoș Boicu)	13
Cuvântare funebră în cinstea Sfântului Ioan Gură de Aur ...	83
Tabel sinoptic	169
Bibliografie	181
Summary	189
Indice de referințe scripturistice	195
Indice tematic și de nume	199

Notă asupra traducerii

Oratio funebris in laudem Sancti Iohannis Chrysostomi, pe care o traducem în premieră în limba română și care a mai fost tradusă până acum, după știința noastră, doar în limba olandeză (1974, într-o teză de doctorat alcătuită de Florent van Ommeslaeghe, însă rămasă nepublicată), italiană (2007) și engleză (2013), reprezintă cea mai timpurie relatare a perioadei de episcopat a Sfântului Ioan Gură de Aur. Ea a fost mai întâi livrată sub formă orală, rostită de un fidel susținător al episcopului Ioan, la câteva săptămâni de la aflarea veștii morții sfântului, moarte care a survenit în 14 septembrie 407, în drumul său spre noul loc de exil, localitatea Pityus, situată pe coasta de răsărit a Mării Negre, foarte departe de Constantinopol. Ulterior livrării orale, această cuvântare a fost extinsă și pregătită pentru publicare. Nu se cuvenea ca faptele minunate și virtutea Hrisostomului să fie trecute sub tăcere!

Textul grec, după care s-a făcut prezenta traducere, este cel pe care îl găsim în ediția bilingvă greacă-italiană a acestei cuvântări (*Oratio funebris in laudem Sancti Iohannis Chrysostomi, Epitaffio attribuito a Martirio di Antiochia*, edizione critica di Martin Wallraff, traduzione di Cristina Ricci, Fondazione Centro Italiano di Studi sull' Alto Medioevo, Spoleto, 2007), text stabilit pe baza tradiției manuscrise. Autorul *Cuvântării funebre*, a cărui identitate a fost și este în continuare ipotetică, folosește adeseori fraze extrem de elaborate și complexe, introducând lungi anacoluturi; neavând, însă, pregătirea Sfântului Ioan, care îi servește drept model literar și pe care încearcă să îl imite, pierde uneori controlul asupra sintaxei și ne aruncă într-un hățîș narativ din care cititorul iese cu dificultate. În astfel de cazuri, preluând metoda folosită

în traducerea italiană, am marcat începutul și sfârșitul anacolutului printr-o linie de pauză.

În privința metodei de lucru, am preferat să ofer o traducere cât mai precisă și mai fidelă originalului (chiar dacă prezentul volum nu este bilingv și, astfel, nu avem în paralel textul original, ca variantă de control pentru cunoscători). De aceea, unele pasaje nu vor fi foarte cursive, ci vor prezenta unele asperități, intenționate totuși, pentru ca, astfel, să redăm chiar stângăciile lingvistice sau stilistice ale autorului.

Îmi exprim mulțumirea și recunoștința față de prietenul și colegul de la Sibiu, Dragoș Boicu, cel care a alcătuit studiul introductiv, tabelul cronologic, tabelul sinoptic și bibliografia, pentru solitudinea pe care mi-a arătat-o instantaneu, atunci când i-am propus să participe la acest proiect traductologic cu expertiza sa științifică. De asemenea, adâncă recunoștință și grațitudine prietenului de la Iași, Dragoș Mîrșanu, pentru caldă invitație pe care mi-a făcut-o de a publica această traducere în colecția *Historia Christiana*, al cărei editor fondator este, colecție găzduită de minunata editură Doxologia. „Ubi amici, ibidem opes” (Plaut, *Truculentus* 4, 4, 31); nădăjduiesc că cititorul va găsi aceste bogății pe care mi le-au prilejuit prietenii mai sus-menționați între copertele acestui volum.

Adrian Podaru

STUDIU INTRODUCŢIV

Preţul demnităţii

I. O traducere necesară

Abundenţa scrierilor hagiografice sau academice pe marginea vieţii Sfântului Ioan Gură de Aur conferă oricărei noi contribuţii o notă de redundanţă şi chiar de impietate. A mai rămas ceva nespus despre acest destin incredibil, descris adesea în termeni superlativi? Se mai poate adăuga ceva la mulţimea de informaţii pe care le avem deja? Mai are vreun rost?

Dar oricât de descurajantă şi de inutilă pare încercarea de a mai aborda viaţa acestei personalităţi excepţionale unde Patristica şi Istoria Bisericii se întretaie atât de adânc, mereu este loc pentru o lectură angajată a surselor istorice, şi îndeosebi pentru studierea izvoarelor contemporane ilustrului Hrisostom. Şi dacă până acum fusese aproape completă seria de mărturii istorice din prima jumătate a secolului al V-lea traduse în limba română¹, astăzi putem spune că ajunge la împlinire cu apariţia *Cuvântării funebre* a lui Pseudo-Martyrius. *Oratio funebris in laudem sancti Iohannis Chrysostomi* (BHG 871, CPG 6517) a fost alcătuită la scurtă vreme după moartea Sfântului Ioan Gură de Aur – fiind astfel cel mai timpuriu izvor istoric care documentează viaţa, activitatea

¹ Este vorba de volumul *Viaţa Sfântului Ioan Gură de Aur*, traducere, introducere şi note de pr. prof. dr. Constantin Corniţescu, EIBMBOR, Bucureşti, 2001, în care sunt reunite *Dialogul istoric al lui Paladius, Episcopul de Helenopolis, cu diaconul Teodor al Romei: Despre viaţa şi felul de a fi ale Fericitului Ioan Hrisostom, episcopul Constantinopolului*, scrierea lui Teodor al Trimitundei, *Despre viaţa, exilul şi necazurile Fericitului Ioan Gură de Aur*, *Arhiepiscopul Constantinopolului*, precum şi pasajele care fac trimitere la activitatea lui Hrisostom din *Istoriile bisericeşti* întocmite de Socrate Scolasticul, Sozomen şi Teodoret al Cyruului.

și depunerea ierarhului –, și este oferită publicului român în traducerea realizată de către părintele profesor Adrian Podaru, titularul catedrei de Patrologie și literatură patristică de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca.

Acest text nu este nicidecum o „vita” a Sfântului Ioan, ci reprezintă versiunea mai extinsă și mai elaborată a discursului rostit imediat după ce vestea morții sfântului a ajuns la Constantinopol². Alcătuit de unul dintre adepții Sfântului Ioan Gură de Aur, discursul este adresat creștinilor încă loiali episcopului probabil la Niceea sau Nicomidia, cu intenția de a marca ceremonial momentul morții vrednicului ierarh, înlocuind cuvântarea funebră sau epitaful rostit la înmormântare³.

Întrucât autorul își exprimă speranța ca vestea morții Sfântului Ioan să fie doar un zvon fals (§ 136), fără să facă aluzie la confirmarea știrii de către vreunul din oștenii sosiți în Constantinopol, se poate bănuși că varianta finală a textului a fost pusă în circulație spre finele anului 407⁴ sau în iarna 407/408 d.Hr.⁵ Un argument decisiv în avansarea acestui *terminus ante quem* este faptul că autorul trece sub tăcere reacțiile și atitudinea împăratului Arcadie, implicat mai degrabă involuntar în mașinațiunile Eudoxiei și ale episcopilor rivali, ceea ce pentru Martin Wallraff reprezintă un indiciu că Arcadie († 1 mai 408) era încă în viață la momentul scrierii⁶.

² Adrian Podaru, „Portretul Sfântului Ioan Gură de Aur într-o sursă biografică inedită: *Oratio funebris in laudem Sancti Iohannis Chrysostomi*”, în Dacian But-Căpușan (ed.), *In honorem pr. lect. univ. dr. Gheorghe Șanta*, Renașterea, Cluj-Napoca, 2021, p. 479.

³ Timothy D. Barnes și George Bevan Barnes, „Introduction”, în *The Funerary Speech for John Chrysostom*, translated with an introduction and notes by Timothy D. Barnes and George Bevan, Liverpool University Press, Liverpool, 2013, pp. 5-6.

⁴ O posibilă dată ar putea fi chiar 13 noiembrie 407; cf. Florent van Ommeslaeghe, *De lijkrede voor Johannes Chrysostomus toegeschreven aan Martyrius van Antiochie. Textuütgave met Commentaar, Hoofdstukken uit de Historische Kritiek*, teză de doctorat, Leuven 1974, p. 25; *idem*, „La fête de S. Jean Chrysostome dans l'Église grecque”, *Analecta Bollandiana* 96 (1978), p. 338.

⁵ O altă ipoteză este datarea cuvântării între noiembrie 407 și mai 408, cf. Martin Wallraff și Cristina Ricci, „Introduzione”, în *Oratio funebris in laudem sancti Iohannis Chrysostomi. Epitaffio attribuito a Martirio di Antiochia* (BHG 871, CPG 6517), edizione critica di Martin Wallraff, traduzione di Cristina Ricci, Centro Italiano di Studi Sull'alto Medioevo, Spoleto, 2007, pp. 13-14.

⁶ *Ibid.*, p. 14.

În acest caz, *Cuvântarea funebră* premerge, în ordine cronologică, relatărilor istoricilor bisericești Socrate, Sozomen, Teodoret și chiar *Dialogului istoric* al episcopului Palladius cu diaconul Teodor despre viața și activitatea Sfântului Ioan, și de aici decurge și importanța ei fundamentală pentru înțelegerea unor aspecte ale activității episcopale desfășurate de Sfântul Ioan Gură de Aur în Constantinopol, ca și pentru consemnarea evenimentelor din capitală care au însoțit depunerea lui sau care s-au derulat în paralel cu exilul și moartea acestuia⁷.

Dedicarea și stăruința de a marca trecerea din această viață a sfântului ierarh indică cu certitudine faptul că autorul a fost un adept al lui Ioan, familiarizat cu opera sa, pe care încearcă uneori să o imite, folosind teme, stileme și formule hrisostomice. Dar identitatea acestui epigon nu a fost încă elucidată, fiind propuse mai multe variante. Unele manuscrise îi atribuie lucrarea lui Martyrius, patriarh al Antiohiei între 458 și 470⁸, în vreme ce unul din izvoarele de secol XI cataloghează textul drept o „metaphrasis” alcătuită de „μάγιστρος” și „λογοθέτης” Simeon, trăitor în veacul al X-lea⁹. Cu toate acestea, niciuna dintre propuneri nu se potrivește intervalului de scriere determinat¹⁰.

Plecând de la o serie de argumente interne ale cuvântării, Martin Wallraff consideră că textul i-ar fi aparținut lui Filip din Side, un cunoscut adept al Sfântului Ioan care s-ar potrivi profilului literar al autorului¹¹, în vreme ce Timothy Barnes este tentat să-i atribuie lucrarea unui anume Cosma – διάκονος ἀποστολιτῶν, contemporan al lui Ioan, care este menționat într-o listă din secolul al X-lea ce cuprinde numele celor ce au scris despre sfânt¹².

⁷ Podaru, „Portretul Sfântului Ioan Gură de Aur”, p. 479.

⁸ Figurează la pozițiile 44 și 49 ale listei episcopilor Antiohiei, cf. Robert Devreesse, *Le Patriarcat d'Antioche. Études palestiniennes et orientales*, Lecoffre, Paris, 1945, pp. 117-118.

⁹ A.P. Kazhdan et al. (eds), *Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 3, New York/Oxford, 1991, col. 1982-1983.

¹⁰ Barnes & Barnes, „Introduction”, p. 13.

¹¹ Martin Wallraff, „L'epitaffio di un contemporaneo per Giovanni Crisostomo («Ps.-Martirio»». Inquadramento di una fonte biografica finora trascurata”, in *Giovanni Crisostomo. Oriente e Occidente tra IV e V secolo. XXXIII Incontro di studiosi dell'antichità Cristiana*, vol. 1, Institutum patristicum Augustinianum, Roma, 2005, pp. 47-49.

¹² Barnes & Barnes, „Introduction”, pp. 8-9; Podaru, „Portretul Sfântului Ioan Gură de Aur”, p. 480.

PSEUDO-MARTYRIUS

*Cuvântare funebră în cinstea
Sfântului Ioan Gură de Aur*

1. N-aș fi dorit, prieteni¹, să mă arunc vreodată în această cuvântare, nici să ajung vestitor al unei foamete de cuvinte (cf. Am. 8, 11), nici să-mi deschid buzele și să-mi mișc limba pentru un astfel de subiect, în care șuvoiul lacrimilor [îmi] îneacă cuvintele. Însă de vreme ce multora le pare a fi – și, într-adevăr, și este – [un semn] de maximă nepăsare atunci când un copil își însoțește în tăcere părintele la mormânt, haidеți să-i trimitem împreună, prin ascultarea voastră, o mică pârgă² a cuvântărilor pe care el însuși le-a adunat pentru noi prin trudă și rugăciune. Căci dacă mai ales această ultimă cinstire este datorată de copiii părinților pentru [toate] eforturile părintești, cu mult mai mult mi-ar reveni mie să fac acest lucru, ca unul care am gustat din educația [părintească a acestuia], [atât] pentru că m-a ajutat nu să intru în viața prezentă, ci să renasc în Dumnezeu³, [cât] și pentru că el însuși, conferindu-mi autoritatea de a vorbi în floarea tinereții [mele]⁴, mi-a dat și abilitatea de a face acest lucru.

2. Dar mă tem, prieteni, ca nu cumva, prin cuvintele [mele], să-l fac mai neînsemnat pe acel fericit [bărbat] mare prin fapte și să-mi atrag asupra-mi blestem în loc de binecuvântare (Fc. 27, 12). Însă de vreme ce toți recunosc că virtutea acestui bărbat întrece firea însăși a cuvintelor, pot și eu să îndrăznesc – căci chiar să aștearnă cineva două cuvinte spre lauda aceluia, cu dispoziția cuvenită, nu va pleca nerăsplătit, la fel ca văduva care a dat milostenie doi oboli (Mc. 12, 41-44; Lc. 21, 1-4). Este cu neputință să te ridic, prin cuvinte, la vrednicia lui Ioan, în afară de cazul în care cineva ar fi împrumutat limba [sa], cât timp a fost în viață; căci doar el singur ar fi fost în stare și să trăiască, și să descrie în cuvinte felul de viață pe care l-a trăit. În schimb, cugetarea noastră este aservită pământului, limba este neputincioasă, cuvintele sunt lipsite

¹ *Litt.* „o, bărbaților”. Apelativ folosit în mod uzual la începutul unei cuvântări, în greaca clasică, mai ales când vorbitorul se adresa unui grup de oameni pe care îi cunoștea. Se poate ca autorul acestei cuvântări să facă aluzie și la un discurs al Sf. Ap. Pavel, înregistrat în Faptele Apostolilor, cap. 27, 21 ș.u., care începe cu aceeași formulă.

² În text, substantivul e la plural: „mici trufandale”.

³ S-ar putea să fie o aluzie la faptul că autorul acestei cuvântări a primit Taina Botezului tocmai de la Ioan.

⁴ E vorba aici de hirotonia într-un preot, săvârșită tot de Ioan.

de farmec, neînsemnate și șchiopătate; dar dacă [cineva ne-ar evalua] după măsura dispoziției, nu am părea mai prejos de nimeni⁵.

3. Pe cât de mare este, așadar, tristețea ce s-a lăsat peste adunarea noastră, pe atât de mare, cred eu, este plăcerea ce a cuprins corul sfinților, fiecare [dintre aceștia] primindu-l pe cel dorit. Abel este mângâiat, văzând un alt Abel înveșmântat în evlavie și, de aceea, expus invidiei și doborât de mâna dreaptă a unui frate (Fc. 4, 1-16); iar Avraam îl trage la sine pe cel iubitor de străini, aidoma lui (Fc. 18, 1-10); la rândul său, și Isaac îl trage la sine pe cel chibzuit⁶; Iacov îl strigă pe cel liniștit (Fc. 25, 27) și pe cel care, în viața lui, s-a exersat prin tot felul de grele încercări; Iosif îl cuprinde în brațe pe cel legat și vândut de frații [săi], și care a îndurat nebunia egiptenilor (Fc. 37, 12-36; 39, 7-23). Moise îl are pe cel care i-a egalat râvna și care este mai blând decât toți oamenii (Num. 12, 3), pe cel scund la trup, însă robust prin măreția firii; iar Aaron vede un arhieru care-și înduplecă poporul să rămână calm, nelăsându-se convins să păcătuiască împreună cu ei⁷. Însă nici fericitul Iov nu-i oferă altuia locul de lângă el în corul [dreptilor], ci doar acestui drept (Iov 1, 6-12); căci recunoaște în el acele lupte pe care amândoi le-au dus împotriva diavolului și [din care] au ieșit biruitori, dobândind aceeași proclamare publică [a victoriei] din partea Stăpânului. David intră și el în horă împreună cu păstorul cel bun, care zi și noapte a pus pe fugă fiarele sălbatice, [păzindu-și] turma cea rațională (I Rg. 16, 11. 19; 17, 34-37). Îl privește cu drag și Ilie pe discipolul [său], care multă vreme a ținut piept luptei Izabelei împotriva lui Dumnezeu⁸ (III Rg. 18-21); Elisei îl îmbrățișează pe îndoitul Ilie, care nu a înviat trupuri moarte, însă a readus la viață în Hristos, prin învățătura cuvântului [său] și a vieții

⁵ Topos constant al retoricii creștine din Antichitatea târzie: cel care alcătuiește un encomion, un cuvânt de laudă, un discurs panegiric, nu se ridică la înălțimea virtuții celui elogiât, iar cuvintele sale sunt neputincioase. În renumitul panegiric rostit în cinstea Sf. Vasile cel Mare (*Cuvântarea* 43), prietenul său, Sf. Grigorie din Nazianz, exprimă aceeași idee atunci când zice: „Ajungem acum să rostim elogiul, punând în frunte pe Dumnezeul lui, pentru ca laudele noastre să nu-i fie o insultă acestui om și pentru ca să nu fim prea mult în urma altora, chiar dacă suntem deopotrivă de departe de el, cum sunt de cer și de razele soarelui cei ce le privesc”.

⁶ Nu ne putem da seama la ce anume face aluzie.

⁷ Probabil o aluzie la episodul vițelului de aur (*cf.* Ieș. 32).

⁸ Eudoxia, soția împăratului Arcadie, este o nouă Izabela.

[sale], sufletele oamenilor, [suflete] moarte din cauza păcatelor. [Ioan] Botezătorul îl contemplă pe omonimul său, Petru [îl contemplă] pe stâlpul Bisericii (Mt. 16, 18; Gal. 2, 9); Pavel l-a primit și el pe cel de un caracter asemenea, pe cel ce a fost slab pentru slăbiciunile altora (I Cor. 9, 22), pe cel ce a ars din pricina smintelilor fraților, pe cel ce a purtat în sufletul său grija bisericilor din [întreaga] lume (II Cor. 11, 28-29), pe cel ce murea mereu, fără să fi gustat vreodată moartea (II Cor. 6, 9). L-a primit și corul martirilor pe cel împreună-luptător și împreună-încununat cu ei. Și, ca să nu mai lungesc vorba, toți îl au pe cel aidoma lor.

4. Doar noi am rămas orfani, pustiiți și cerniți, [lăsați pradă] furtunii gândurilor și aflați într-o derivă⁹ de multe feluri și variată. Căci pe câte le avea acel fericit [bărbat] când a ajuns între sfinți, de atâtea ne-a arătat pe noi lipsiți. Iar sufletul [său], tezaur al virtuților, părăsind trupul, danseză cu aceia, în timp ce la noi, buzele [sale] înaripate au tăcut, iar limba se odihnește, acea [limbă] care s-a supus tăcerii doar în moarte sau, mai bine spus, care nici acum nu și-a pierdut libertatea de vorbire¹⁰, ci a așezat-o mai dinainte în cărți ca pe o provizie mângâietoare pentru foamea prezentă¹¹. Acest lucru l-a făcut și înțeleptul Iosif, pe de o parte anunțând, prin har, sărăcia și belșugul egiptene, pe de altă parte combinându-le pe acestea două cu înțelepciune (Fc. 41, 46-49). Iar acum, chiar redusă la tăcere, [acea limbă] vorbește prin toți cei care vorbesc. Căci la fel cum, în cazul unui izvor împărțit în [mai multe] cursuri, fiecare dintre cei care iau apă aduc mulțumire pentru [acest] belșug nu cursurilor [lui], ci izvorului [însuși], tot astfel și acum, în cazul oricărui om care rostește o cuvântare ce cuprinde învățătura Duhului, cei care ascultă o primesc

⁹ Cuvântul grec are sensul de „pierdere, pagubă”, dar și de „pedeapsă, amendă”. Am preferat să redau prin termenul „derivă” pentru a continua în același registru cu „furtuna gândurilor”.

¹⁰ Cuvântul grec *parrhēsia* înseamnă „încredere”, „îndrăzneală”, „îndrăznire”, „cutezanță”, „curaj”, „libertate de apropiere”, „libertate de vorbire”. În relația omului cu Dumnezeu, această virtute a avut-o Adam înainte de cădere, dar a pierdut-o prin păcat. În istoria Vechiului Testament au avut-o dreptii (în special Moise), iar creștinii o pot dobândi pe mai multe căi: a) prin Botez; b) prin Sfânta Euharistie; c) prin taina Preoției; d) prin iertarea păcatelor; e) prin virtuți, fapte bune, rugăciune, milostenie. Pentru sensurile termenului *parrhēsia*, vezi articolul lui G.J.M. Bartelink, „*Parrhesia* dans les oeuvres de Jean Chrysostome”, *Studia Patristica*, 16, 1985, pp. 441-448.

¹¹ Referire la acea foamete de cuvinte, pomenită în paragraful 1.